

№ 32 (433)
Жнівень 2012 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

Рэгіён: даробак у палессезнаўства – *стар. 2*

Кнігапіс: пастар, перакладчык Бібліі на беларускую мову – *стар. 3*

Мясціна: Новы Дзедзін і ягоныя адметнасці – *стар. 7 і 8*

На тым тыдні...

✓ **3 7 жніўня па 10 верасня** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі ладзіцца **выстаўка «Карэнныя народы ў XXI стагоддзі»**, прымеркаваная да Міжнароднага дня карэнных народаў свету. Гэты Дзень быў абвешчаны Генеральнай Асамблеяй ААН 23 снежня 1994 г. і штогод адзначаецца 9 жніўня. Мэта абвешчанага памятнага дня заключаецца ва ўмацаванні міжнароднага супрацоўніцтва для рашэння праблемаў, што стаяць перад карэннымі народамі ў такіх галінах, як правы чалавека, навакольнае асяроддзе, развіццё, адукацыя і ахова здароўя. 28 ліпеня 2000 г. эканамічным і сацыяльным саветам (ЭКАСАС) быў створаны Пастаянны форум па праблемах карэнных народаў, які ўпершыню даў ім права сустрэцца ў рамках ААН. У 2004 г. ЭКАСАС прыняў рашэнне аб абвешчэнні другога Міжнароднага дзесяцігоддзя на 2005–2014 гг., тэмай якога з'яўляецца «Партнёрства ў імя дзеяння і годнасці». Важнай і доўгачаканай перамогай аб'яднаных намаганняў карэнных народаў свету з'яўляецца прыняцце Генеральнай Асамблеяй ААН Дэкларацыі аб правах карэнных народаў свету, якая надае асаблівае значэнне правам карэнных народаў падтрымліваць і ўмацоўваць свае супольныя, культуры і традыцыі, а таксама развіваць іх згодна з іх уласнымі запатрабаваннямі і памкненнямі.

Прапанаваная выстаўка мае больш за паўсотню экспанатаў, вялікую частку якіх складаюць дакументы міжнародных арганізацый (ААН, ЮНЕСКА, Сусветнага Банка і інш.) на рускай і англійскай мовах: кнігі, перыядычныя выданні, мімеаграфаваныя матэрыялы ААН.

✓ **13 жніўня** на Вайсковых могілках адбыліся **памінальны мітынг і ўскладанне кветак да помніка Якуба Коласа**. Штогод у дзень смерці класіка члены сям'і, літаратары, грамадскія дзеячы, мастакі, навукоўцы, супрацоўнікі музеяў горада Мінска, а таксама ўсе неабыхавыя да творчасці сапраўднага майстра мастацкага слова збіраюцца разам, каб ушанаваць памяць славутага пісьменніка.

✓ У культурна-гістарычным цэнтры «Рыцарскі замак», што недалёк Мінска, з **17 па 19 жніўня** прайшоў **XIV Міжнародны фестываль сярэднявечнай культуры «Белы замак – 2012»**. На яго сабраліся блізу 500 рэканструктараў з клубаў Беларусі, Расіі, Украіны, Літвы і Польшчы. Прайшлі турнір лучнікаў, коннае і пешае спаборніцтва, адбыліся бугурты. У праграме знайшлося месца для паказаў рэканструкцыі сярэднявечных строяў і даспехаў, кірмашу сярэднявечных рамеснікаў, канцэртаў і вогненнаму відовішчу (файер-шоў). *Падрабязней газета распавядзе пра свята сярэднявечнай культуры ў наступным нумары.*

На фота **Уладзіміра Пучынскага**, пераможцы турніра лучнікаў

Дабрачыннасць мнагадзетным сем'ям

На пачатку жніўня ў горадзе Узда адбыўся дабрачынны канцэрт «Узда – тэрыторыя добра», арганізатарамі якога, пры падтрымцы Уздзенскага райвыканкама, выступілі тэрытарыяльны цэнтр сацыяльнага абслугоўвання насельніцтва сумесна з рэлігійнай місіяй дабрачыннага каталіцкага таварыства «Карытас» Мінска-Магілёўскай архіепархіі і Уздзенскай раённай арганізацыі Беларускага саюза жанчынаў. Яго мэтай было дапамагчы першакласнікам з мнагадзетных сем'яў падрыхтавацца да новага навучальнага года.

Мнагалюдна ў гэты дзень было на гарадскім стадыёне, які ператварыўся ў адну вялікую канцэртную пляцоўку.

За дзедзяў, якая разгарнулася на сцэне, назіралі сотні неабыхавых уздзенцаў, што завіталі на стадыён. На пачатку мерапрыемства са словамі прывітання да ўдзельнікаў дабрачыннай акцыі звярнуўся старшыня раённага выканаўчага камітэта Вячаслаў Пахольчык. Ён адзначыў, што працы з мнагадзетнымі сем'ямі (а іх у раёне больш за 180) надаецца шмат увагі, спыніўся таксама на сацыяльнай дапамозе, што ім аказваецца.

У канцэрце прынялі ўдзел зоркі і зорачкі беларускай эст-

рады. Цудоўны настрой уздзенцам падарылі вядучая Ірына Жураўская, узорны ансамбль эстраднай песні «Буслік» і яго юная салістка Насця Хілько, лаўрэат міжнародных конкурсаў Патрыцыя Курганова, моладзевы гурт «Cherry Lady», танцавальны дуэт па спартыўна-бальных танцах Сяргей Поткас і Анастасія Клепча, народныя артысты Беларусі Ядвіга Паплаўская і Аляксандр Ціхановіч. На працягу канцэрта глядачы не хавалі сваіх эмоцыяў, шчыра апладзіравалі артыстам, а вядомыя шлягеры сямейнага дуэта ўздзенцы спявалі разам з выканаўцамі. У гэты вечар ніводны артыст не застаўся без кветак.

Напрыканцы мерапрыемства са словамі шчырай удзячнасці да ад-

міністрацыі нашага раёна ад імя рэлігійнай місіі «Карытас» звярнуўся айцец Аляксандр Фаміных, які адзначыў:

– Мне прыемна, што дабрачынны марафон «Узда – тэрыторыя добра», старт і жыццё якому мы далі яшчэ ў мінулы годзе, і сёння сабраў на гэтым стадыёне столькі неабыхавых людзей. Памятайце, усе мы створаныя для любові, а любоў – гэта вышэйшае праяўленне добра. Таму кожны чалавек здольны адкрыць сваё сэрца для іншага, а такія дабрачынныя мерапрыемствы дазваляюць кожнаму знайсці сябе сярод мноства неабыхавых людзей.

Вера ЛУКАШЭВІЧ
Фота айтара

Інтарэсы Айчыны вышэй за ўсё

Хто лепш за ўсіх раскажа пра палешука, раскрые яго душу, думкі, мары, імкненні? Безумоўна, сам палешук. Менавіта гэта заўважаеш, чытаючы артыкул палешука Міхаіла Кузьміча пра кнігу «Салодкія слёзы» другога палешука – Георгія Марчука. Артыкул гэты апублікаваны ў новай кнізе М. Кузьміча «У костра в вечерний час», якая выйшла ў выдавецтве «Московский Парнас».

Пяру аўтара кнігі – публіцыста, літаратурнага крытыка, філосафа, сябра Саюза пісьменнікаў Беларусі – належаць шматлікія публікацыі ў часопісах, альманахах і газетах. М. Кузьміч аўтар і рэдактар кніг «Не говори с тоской, их нет...», «Нашы землякі ў далёкім і бліжэйшым замежжы», «Братство. Мужество. Память», «Слава и гордость земли Витебской», «Стрела в бесконечность».

Новую кнігу пісьменніка «У костра в вечерний час» склалі эсэ пра родную Жыткавіччыну, публіцыстычныя і літаратурна-крытычныя матэрыялы, прысвечаныя творчасці вядомых паэтаў і празаікаў, – Аляксандра Твардоўскага, Генадзя Пацыенкі, Георгія Марчука і Надзеі Стаховіч. Як адзначаецца ў анатацыі да зборніка, размова ідзе аб ідэйна-змястоўнай і жанравай разнастайнасці, асабліва маральных канфліктах часу і пошуках шляхоў пераадолення цяжкасцяў на разломе стагоддзяў. Гэта шчырая размова пра Радзіму, людзей, якія сцвярджаюць дабро, справядлівасць і гонар, шукаюць кропкі апоры ва ўмовах ліхалецця, каб не згубіцца ў паўсядзённасці на абочыне жыцця.

Туравец на здымку французскага фатографа (1934 г.)

М. Кузьмічу як чалавеку і пісьменніку ўласціва сумленнасць: ён піша тое, што думае, адчувае, разумее, мае сваю яскравую індывідуальнасць, шчыра дзеліцца з чытачом сваімі вялікімі і грунтоўнымі ведамі, багатым вопытам, цікавымі развагамі, разглядае мастацкія з’явы ў цеснай сувязі з рэальным жыццём.

З любоўю піша пра сваіх родных і блізкіх, пра родныя мясціны, непакоіцца за стан нашай прыроды, за яе раслінны і жывёльны свет, навакольнае асяроддзе. Па-філасофску падкрэслівае, што абавязак чалавека перад прыродай – жыць, а перад жыццём – жыць дастойна.

Для другога палешука, Г. Марчука, таксама самае моцнае пачуццё Радзімы – пачуццё любові да бацькоўскага дому. Назву дзённіка гэтага пісьменніка «Салодкія слёзы» М. Кузьміч расшыфроўвае як метафару: «“Сладкімі слёзамі” орошены, окрылены дружба, верность, счастье, светлая печаль, маленькие удачи и победы, и горечь детства, одухотворённые писательскими размышлениями».

М. Кузьміч падкрэслівае не прыдуманую, а рэальную заклапочанасць аўтара «Салодкіх слёз» за будучыню роднай мовы – рабочага інструмента пісьменніка, за якім бацьшча заўтрашні дзень Беларусі як самабытнага культурна-нацыянальнага дзяржаўнага ўтварэння ў сучасным свеце. Бо, як сцвярджае Г. Марчук, «са смерцю кнігі на роднай мове памрэ і нацыя».

Да 100-годдзя з дня нараджэння выдатнага рускага паэта Аляксандра Твардоўскага быў напісаны артыкул «Песнь судьбы суровой». У ім М. Кузьміч звяртае ўвагу на тое, што

без Аляксандра Трыфанавіча складана ўявіць літаратурны працэс у Беларусі да 1970-х гадоў. Таму што ён ахвотна перакладаў на рускую мову, шмат публікаваў нашых літаратараў у часопісе «Новый мир», які ўзначальваў, моцна, па-братэрску сябраваў з многімі беларускімі пісьменнікамі, уносіў значны ўклад ва ўзаемаабмен духоўнымі каштоўнасцямі паміж беларускім і рускім народамі. У гэтай сувязі аўтар артыкула асабліваю ўвагу звяртае на сяброўства Твардоўскага з Аркадзем Куляшовым. Дзякуючы намаганням Твардоўскага паэма А. Куляшова «Сцяг бригады» была надрукаваная ў маскоўскім часопісе «Знамя». «Впоследствии творческая связка “Кулешов – Твардовский” сохранилась на всю оставшуюся жизнь и служила их взаимному обогащению, – піша крытык. – Поэты пристально следили за тем, что выходило из-под пера друг у друга, и, как правило, знакомились и обсуждали написанное, обменивались идеями и мнениями». Сапраўды, дом, Радзіма, барацьба з захопнікамі да апошняй кроплі крыві сталі лейтматывам творчасці абодвух паэтаў. Вялікія таленты сталелі і творча развіваліся ў вялікай і напружанай працы. У артыкуле прыводзяцца цікавыя факты пра стасункі А. Твардоўскага з многімі іншымі паэтамі і празаікамі Беларусі, якую ён у час Вялікай Айчыннай вайны вызваляў, якую любіў...

Штрыхі да творчага партрэта празаіка Генадзя Пацыенкі ў кнізе надрукаваны пад назвай «Тропа на спуске к озеру». Тут аўтар падрабязна аналізуе шматлікія творы (апавесці, апавяданні, нацыяны) таленавітага празаіка, пры гэтым адзначае, што «обаянием исповедальности – классического способа создания психологизма и художественного на-

пряжения – пронизаны многие творческие достижения писателя». І выказвае недаўменне, што Г. Пацыенка, маючы за плячыма больш дзясятка кніг, выдадзеных у Расіі, упершыню прыйшоў да беларускага чытача з двухтомнікам («Дождь под Рождество» і «Пистолет в чемодане»), які справядліва адзначаны дыпламам 3-й ступені рэспубліканскага літаратурнага конкурсу як лепшы твор за 2007 год у намінацыі «проза». Г. Пацыенка – лаўрэат абласной прэміі імя У. Караткевіча (за 2008 год). У 2007 годзе ў Маскве выйшла ў свет яго выбранае «Взгляд души», а ў перыядычным друку з’яўляюцца публіцыстычныя выступленні, апавяданні і апавесці. На вялікі жаль, пакуль што гэтыя значныя творы не разглядаюцца ў літаратурным кантэксце, а яны заслугоўваюць сур’ёзнай размовы і вялікай увагі.

Ёсць у кнізе і творчы партрэт паэтэсы з Віцебшчыны Надзеі Стаховіч. Крытыку імпануе, што яна, як і Г. Пацыенка, шануе народныя традыцыі, імкнецца найглыбей спасцігаць свае карані. Паэтычныя дасягненні паэтэсы – плён таленту, працы і натхнення. Як вядома, без працы талент сябе не выявіць, а поспех стымулюе працу. «Её стихи наполнены любовью и болью, ароматами и запахами родной земли, шумом ветров и дождей, веселым кипением садов и цветов, осенними красками, вальсом опадающей листвы и хрустальным звоном ручья, огнём горящих гроздьев рябины, грустью и добром, светом дум и чувств, а от удивления и восхищения распахнутыми глазами на мир», – такімі словамі завяршае аўтар разгляд творчасці Н. Стаховіч. Вось так захапляюча, паэтычна, піша М. Кузьміч, чытаць новую кнігу якога адно задавальненне.

Міхась КАВАЛЁЎ, г. Рагачоў

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

Ф.СП-1

АБАНЕМЕНТ на газету **63320**
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета Колькасць камплектаў

на 20 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТКА **63320**
(індэкс выдання)

на газету

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераадрасоўкі	_____ руб.	

на 20 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

Вёска Верасніца Жыткавіцкага раёна. Вада прыйшла да сялянскіх падворкаў

Фота з www.radzima.org

*Падпісання на «Краязнаўчую газету»
можна з любога месяца. Будзьма разам!*

Індывідуальная падпіска

1 месяц	9 870 руб.
3 месяца	29 610 руб.
6 месяцаў	59 220 руб.

Ведамасная падпіска

1 месяц	10 145 руб.
3 месяца	30 435 руб.
6 месяцаў	60 870 руб.

Індэкс 63320

Індэкс 633202

Царкоўнае краязнаўства

Быў у Мінску. У адной з кнігарняў набыў выдатную кнігу – «Лукаш Дзекуць-Малей і беларускія пераклады Бібліі» (Брэст, 2011). Абмінуць яе проста не мог. Па-першае, Дзекуць-Малей – мой зямляк, родам са Слонімішчыны. Па-другое, ён – беларускі святар, патрыёт, перакладчык. Па-трэцяе, гэта першае сур’ёзнае даследаванне жыцця, дзейнасці і творчасці Лукаша Дзекуць-Малей. Гэта ён у п’сьме ад 22 кастрычніка 1928 года пісаў Антону Луцкевічу: «Дай Бог, каб мы маглі дачакацца не толькі выхаду ў свет поўнага Евангелля з Псалтырам, але, каб маглі ўбачыць поўную Біблію на нашай роднай мове беларускай».

Святар, патрыёт, перакладчык

Зборнік матэрыялаў, артыкулаў і дакументаў не мог не быць цікавым, змястоўным, сур’ёзным выданнем. Над ім працавалі вядомыя даследчыкі духоўнай гісторыі нашай Вацькаўшчыны – Алена Глагоўская, Андрэў Унучак, Сцяпан Пекун, Уладзімір Ляхоўскі, Андрэй Чарнякевіч, Аляксандр Ілін, Захар Шыбека, Юрась Бачышча. Разам яны зрабілі добрую справу – гэтым выданнем уважліва памяць беларускага пастара, якога смела можна паставіць у адзін шэраг з самымі выдатнымі беларусамі ХХ стагоддзя.

Аўтары зборніка грунтоўна прааналізавалі гродзенскі эпизод жыцця пастыра Лукаша Дзекуць-Малей, яго дзейнасць у дакументах Дзяржаўнага архіва Брэсцкай вобласці, на аснове новых крыніцаў распавялі пра беларускі пераклад «Новага Запавету і Псалмоў» (1931), пра ўзаемаадносіны Дзекуць-Малей з Антанам Луцкевічам, Янам Пятроўскім, дзейнасць пастара на ніве беларускай школьнай справы ў Гродне і г.д.

Сапраўды, у 1920–1930-я гады ідэя перакладу і гістарычная інтэрпрэтацыя на беларускай мове Святога Пісання становяцца нацыянальнай справай. Цікавіла яна і многіх вядомых беларускіх дзеячаў, але ў пратэстанцкім асяродку адным з першых, хто звярнуўся да ідэі перакладу, быў менавіта Лукаш Дзекуць-Малей. Ён перадаў свае пераклады з стараславянскай мовы Новага Запавету Антону Луцкевічу, і той захапіўся працай, бо ўбачыў у перакладзе не толькі сродак сцвярдзэння і прызнання беларускай мовы, абуджэнне нацыянальнага гонару, але і сродак паяднання беларускага народа. У 43 гады лёс даў Лукашу Дзекуць-Малею магчымасць убачыць і патрымаць у руках плён сваёй

10-гадовай тытанічнай працы – «Новага Запавету і Псалмоў» на беларускай мове.

Як пішуць ва ўступным слове да кнігі Юрась Гецэвіч і Андрэў Унучак, выданне Новага Запавету і Псалмоў цяжка пераацаніць. У той час, калі ў БССР нішчылася нацыянальная інтэлігенцыя, знішчалася царква, у Заходняй Беларусі, што ўваходзіла ў склад Польшчы, моцна закаранялася хрысціянства. 25 000 асобнікаў Новага Запавету і Псалмоў разыйшліся даволі хутка. Працу пастара Л. Дзекуць-Малей вельмі высока «ацанілі» бальшавікі, засудзіўшы яго ў чэрвені 1941 года да смеротнай кары. Выратаваў святара толькі пачатак нямецка-савецкай вайны. Вымушаны да канца жыцця жыць у польскім Гданьску, пастар Лукаш і там пакінуў пасля сябе добрую памяць. Як доказ гэтага – адна з вуліцаў Гданьска носіць ягонае імя.

У выданні «Лукаш Дзекуць-Малей і беларускія пераклады Бібліі» апублікаваны і п’сьмы Дзекуць-Малей і яго жонкі Сера-

фімы да Антона Луцкевіча і Яна Пятроўскага, знойдзеныя ў архівах Аленай Глагоўскай. Я шмат гадоў сябраваў з Янам Пятроўскім, перапісваўся з ім. Ён даволі часта прыгадваў добрымі, шчырымі словамі маіх землякоў Лукаша Дзекуць-Малей і Гальяша Леўчыка. У адным з п’сьмаў, што змешчаныя ў кнізе, да Антона Луцкевіча ў 1926 годзе пастар Лукаш жадае, каб бог «мог нарадзіцца ў душах мнагапакутнага беларускага народу і каб у цемры ўбачылі святло Таго, хто так цяжка пакутаваў, каб людзі з Яго сілаю ўсе перамаглі і сталіся Яго дзяцьмі».

Змешчаныя ў кнізе і цікавыя дакументы, матэрыялы да гісторыі перакладу Новага Запавету і Псалмоў на сучасную беларускую мову (1925–1932), знойдзеныя ў архівах Юрасём Бачышчам.

Упершыню публікуюцца ў кнізе дакументы, адшуканыя ў архівах Уладзімірам Ляхоўскім і Андрэем Чарнякевічам, якія распавядаюць пра беларускія школьныя справы Дзекуць-Малей ў 1919–1921 гадах у Гродне. З гэтых дакументаў, напрыклад, можна даведацца аб тым, як 22 кастрычніка 1919 года Дзекуць-Малей выступіў з дакладам аб адабранні польскім школьным інспектарам Рафалам Вазьнякоўскім будынка Пушкінскай школы, дзе знаходзілася Першая гродзенская беларуская школа, і аб становішчы перанесенай у будынак Мар’інінскай гімназіі беларускай школы і яе настаўнікаў. Публікуюцца і ліст старшыні Беларускай школьнай рады ў Гродна Лукаша Дзекуць-Малей да Прэзідыума Цэнтральнай беларускай школьнай рады ў Мінску ад 6 чэрвеня 1920 года і г.д. Няпроста тады было беларускаму школьніцтву, і, што дзіўна, гэтыя праблемы і знішчэнні беларускіх школаў працягваюцца і сёння, хаця прайшло ўжо каля стагоддзя.

У кнізе змешчаны вельмі цікавы і грунтоўны артыкул Сцяпана Пекуна, які распавяў пра жыццёвы, творчы і богаслужбовы шлях Лукаша Дзекуць-Малей. З яго чытачы даведаюцца, што ў 1946 годзе жонка пастара Лукаша Серафіма разам з дзецьмі прыехала з Савецкага Саюза ў Польшчу. Іх сустрэча адбылася ў Беластоку. Пасля таго яшчэ сем гадоў пражылі яны разам. Але час, праведзены ў высылцы, падарваў здароўе спадарыні Серафімы. Там яна працавала на лесапавале, перажыла тры інфаркты, адзін раз была ў стане клінічнай смерці. Але нябёсы ахоўвалі іх. Вяртанне жонкі нібыта аднавіла сілы Лукаша Дзекуць-Малей. Акрылены, ён узяўся за працу ў царкве Гданьска. Але ў 1953 годзе Серафімы не стала. Пастар Лукаш пражыў яшчэ два гады і памёр 20 студзеня 1955 года. Труну з цэлым неслі на руках ад царквы да могілак. Было шмат людзей. Пахавалі беларускага святара, патрыёта, перакладчыка і грамадскага дзеяча ў Гданьску на гарызонных могілках...

Пісаць і ацэньваць зробленае Лукашом Дзекуць-Малею можна бясконца. Таму гэтае выданне – толькі першая цаглінка ў падмурк даследаванняў пра яго.

Сяргей ЧЫГРЫН

Дачакаўся архіў выдання

Падзеяй, вартай шырокай увагі чытачоў і літаратуразнаўцаў, можна назваць выданне кнігі «Васіль Быкаў. Гарадзенскі архіў: Невядомыя творы (1957–1971). Незавершанае. Нататнікі» (Гродна-Вроцлаў, 2011). «Васіль Быкаў, з’езджаючы напрыканцы 1970-я гг. з Гродна, гэтага, па яго вызначэнні, “утульнага і нейкага вельмі чалавечага гарадка над Нёманам”, перавёз у Мінск і свой архіў, але далёка не ўвесь, – пра тое ведалі адны толькі яго родныя, – піша ва ўступным слове «Паўстагод-

дзя маўчання, або Таямніцы Гарадзенскага архіва Васіля Быкава» укладальнік, аўтар каментарыяў Сяргей Шапран. – Што дакладна пакінуў у Гродне, Быкаў, мусіць, і сам з цягам часу забыўся, бо неаднойчы пасля выказваў шкадаванне пра страту некаторых рукапісаў, хоць яны – як высветлілася цяпер – ціхенька ляжалі сабе ў кватэры Быкавых на вуліцы Свардлова – у той самой кватэры, у якую летам 1971 г. пераехаў Васіль Уладзіміравіч з сям’ёй і дзе цяпер жыве яго ўнук Яўген. На жаль, мусіць, да запатрабавання...».

Але толькі што выданы «гарадзенскі том» Васіля Быкава – далёка не ўсё абсягі знойдзенага. Даследчыкам, усім яго чытачам застаецца толькі спадзявацца на працяг высакароднай (як і заўсёды!) выключна грунтоўнай працы таленавітага гісторыка беларускай літаратуры Сяргея Шапрана па прадстаўленні творчай спадчыны аўтара, «Сотнікава» і іншых неўміручых ваенных аповесцяў.

Што ўвайшло са знойдзенага ў том? Аповесць «Атака», якая магла быць напісаная ў 1961–1967 гг., ранняя рэдакцыя аповесці «Праклятая вышыня» (у перакладзе на рускую мову «Атака с ходу»). С. Шапран адзначае: «...Па сутнасці, з “Праклятай вышыняй” “Атаку” аб’ядноўвае адна толькі літаратурная ідэя...». Аповяданне «Жалезны камандзір» датаванае не пазней 1961 г. Кінасцэнарый па аповесці «Сотнікаў» (напісаны самім Васілём Уладзіміравічам, які публічна ніколі не прыгадваў гэты факт). «Прыпавесці» – цыкл навелаў на рускай мове (на адным з экзэмпляраў – «Современные притчи»): «Громче всех», «Зачий хвостик», «Несчастный мальчишка», «Маленький росточек», «Не хочу издали», «Два офицера», «Стежка», «Каверза», «Вишенка». Аповесць «Последний солдат» у перакладзе з беларускай мовы М. Гарбачова (датуецца 1957 г.). Першая аповесць В. Быкава (па-беларуску – «Апошні баец»). Ускарачэнні друкавалася ў «Чырвонай змене» пад назвай «Апошні баец» у сакавіку-красавіку 1958 г. Аўтар пісаў у свой час у лісце Е. Лось: «Цяпер у “Чырвонцы” чытаю сваю аповесць і адчуваю вялікую няёмкасць перад таварышамі, пінскімі пісьменнікамі, трохи – перад чытачамі... добра скарацілі яе, павыкідалі ўсю філасофію, псіхалогію і нават лірыку, пакінулі адну толькі сюжэтную дынамічную баразну...». Далей – «Атакі не будзе».

Пачатак незавершанай аповесці. Тэкст (дзе адсутнічаў адзін фронт) друкаваўся ў часопісе «Беларусь» у 1967 г. І яшчэ некалькі незавершаных працаў, аўтабіяграфічны тэкст, нататнікі.

Чытанне, безумоўна, звышзахапляльнае! Акрамя агульнага ўражання пра напісанае неўпрыкмет паддаешся эмацыянаму ўспрыняццю, разважаеш пра атмасферу, у якой рабіліся запісы, у якой працаваў пісьменнік.

«...Кожнаму наканаваны свой шлях, – піша Сяргей Шапран. – І Быкаў таксама ішоў сваім шляхам, каб яго літаратурны стыль мог выкрышталізавацца, каб яго пісьменніцкая звышзадача стала зразумелай не толькі яму самому, але і выдавочнай для нас, чытачоў. І вось у гэтых накідах – частка той тытанічнай працы, што звычайна не бачна нікому, акрамя самога пісьменніка, без аналізу якой наўрад ці можна ў поўнай меры ацаніць маштаб асобы Васіля Быкава».

С. Шапран

Фотафакт

Адна з сустрэчаў у Цэнтральнай дзіцячай бібліятэцы г. Гродна была прысвечаная гісторыі перакладаў Бібліі на беларускую мову. Яе вёў святар Ігар Данільчык

130 гадоў
Якуб Колас
Янка Купала

Віктарына

Песнярам роднага слова прысвячаецца

У 1908 г. Якуб Колас працаваў у першай прыватнай беларускай (!) школе. Заняткі ў школе вяліся выключна на беларускай мове, навучалася там каля 20 вучняў. Назавіце вёску і прозвішча памешчыка, які на свае ўласныя грошы адкрыў гэту школу.

Чакаем вашыя адказы да 4 верасня ўключна.

Да ведама чытачоў: у віктарыну можна ўключыцца з адказу на любое пытанне, бо ўвага будзе звяртацца на дакладнасць адказу і, па магчымасці, яго разгорнутасць.

Святло Купалы

Роздум над старонкамі кнігі «Янкаў вянок» Уладзіміра Ліпскага

Неяк мая старэнькая маці прыехала да нас у госці. Пакуль чакала мяне з працы, чытала вершы Янкі Купалы. Знайшла іх на кніжнай паліцы; а калі зайшоў у хату, сустрэла словамі: «Ай, дык якую цікавую кніжку знайшла я».

Яна трымала ў руках кнігу важкую і ёмістую, з выявай Купалы на вокладцы. Адгарнула і пачала чытаць:

Што я мужык, усе тут знаюць,
І, як ёсць гэты свет вялік,
З мяне смяюцца, пагарджаюць, —
Бо я мужык, дурны мужык.
Чытаць, пісаць я не умею...

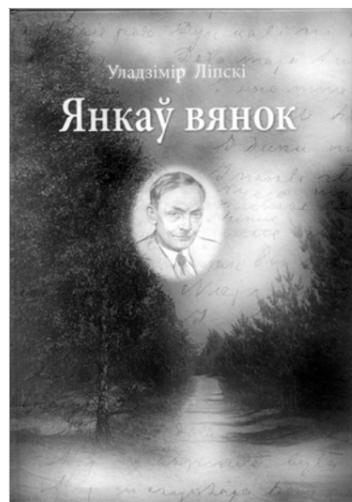
На ўспамін аб маці нядаўна купіў кнігу Уладзіміра Ліпскага «Янкаў вянок», якую «Мастацкая літаратура» выдала з падзаглаўкам «Дзесяць пра Янку Купалу». Як дзіцё, любіла маці жыццё і шукала ў ім радасць. Вырасла ў маленькай хаце, памерам сем на сем крокаў, у якой жылі яшчэ тры сям'і родзічаў з вёскі. Умела яна свет бачыць вачыма дзіцяці, мела тую здольнасць, якую людзі страчваюць з гадамі.

З вокладкі кнігі глядзіць вялікі Янка Купала, назірае за светам поглядам майго бацькі, мне гэтак здаецца, поглядам бацькоўскім і мудрым. Пачынаецца «Янкаў вянок» з Купалавага дрва, дрва старога, магутнага, з дзіркамі ад дзятлаў, з абламаным ветрам суччам. Ствол, піша аўтар кнігі У. Ліпскі, — гэта своеасаблівае лесвіца, па якой уздымаюцца ў гісторыю ўсё новыя нашчадкі ад першага продка.

З Пяскоў карані Янкі Купалы, ад прадзеда Дамініка і дзеда Ануфрыя. І бацьку паэта Дамінікам назвалі потым. І роднага брата Купалы Ясем таксама. Пяць родных дзядзькаў і тры цёткі пецілі будучага народнага песняра, у дзяцінстве Яся Луцэвіча. У ліку семярых дзяцей Багумілы і Дамініка вырас будучы геній. Не надта вялікімі панамі некалі былі Луцэвічы, але жылі ў дастатку. З часам бяднеў іх род, але духоўна заўсёды заставаўся багатымі. «Паэт вельмі шанаваў сваю маці. Апошнія амаль 14 гадоў яна жыла ў яго сям'і ў Мінску. Ёй прысвечаныя вершы. У іх, як і ў многіх іншых творах Купала ўзняўся да вобраза маці — Беларусі, да высокага разумення Бацькаўшчыны». А мне ў бацьках

Прагна чытаючы па складах, малапісьменная, яна падняла ад кніжкі вочы і пачала па памяці прамаўляць радкі іншых вершаў: «А мы сабе сеем і сеем пшаніцу, і радасць, і кветкі...», «Ой ты, маё сонца, як жа свеціш ясна!...», «Бо я без доктара лячуся...». Гаварыла яна прачула, не гледзячы ў кніжку. І дала сваё, не скарыцца каб часу: «А нічога і ў мяне не баліць, не сьварбіць, і паміраць не збіраюся». Муціць, не спадабалася тое смерці. Не так дайно маці не стала. Але тады я падумай: «Дык вось для якіх людзей пісаў Купала».

класіка бачацца вобраз сваёй маці Адар'і са Шклоўшчыны і вобраз бацькі Давыда. Іх пасляваеннае вясковае жыццё ў многім перагуканаецца з тым, пра што піша Купала ў сваіх паэмах і вершах:

Ой, не раз удваёчку
Пад шырокай вярбой,
У зялёным садочку,
Мы сядзелі з табой
Згінулі сцюжы, марозы,

мяцеліцы.
Болей не мерзне душа ні адна,
Сонейкам цёпленькім,
Зеленню вабнаю
Абдаравала зямельку вясна.

Здаецца мне, ільга ўбачыць і побыт маіх бацькоў, наведаўшы мясціны Купалы, заглянуўшы ў хатку-музей у Вязынцы. Выйсці на станцыі Вязынка, каб прыйсці пад тую луцэвіцкія бэлькі, што такія ж, як і ў маім дзяцінстве. Без гэтай даўніны няма Айчыны...

Краявіды Вязынкі паказаныя ў кніжцы нібы вакенцы ў свет, шмат розных людзей пабывалі тут.

Вельмі маляўніча, чалавечна ўяўляе У. Ліпскі няпоўны год жыцця Ясіка ў Вязынцы, пасля чаго пачаліся блуканні сям'і Луцэвічаў

па Мінскай губерні. «Шмат за гэты час паспеў зрабіць сыноч Багумілы і Дамініка? Дасыта насмактаўся мамінага малачка. Налюляўся ў калыцы. Наслухаўся песень прысыпалак. Пачуў мелодыю мовы бацькоў. Убачыў сонца і неба, высокія дрэвы і кучаравыя кусты, траўку і рэчку. Усяму гэтаму зямному дзіву ўсміхнуўся, парадаваўся і выгукнуў першае слова: «У-у-а-а!» Каб гэтак сказаць пра дзіця, трэба адчуць сябе ва ўзросце таго немаўля, вялікага ў будучым.

Купалу за настаўніка быў беларускі абшар, прырода, праца і людзі, «бурлівыя рэчкі і млын гутарлівы, зялёнае поле рунючым збожжам, цвітучая ў сонечны цвет сенажаць, шум бору», «а вецер даў волю і крылы».

Аўтар кнігі падкрэслівае чытачу думку: «Уся навакольная прырода вучыла і выхоўвала будучага паэта... Спытайце ў самога сябе: калі я апошні раз бачыў узыход сонца, ці ўмею ацаніць казку-вясну, ці ведаю ўсе колеры вясёлкі, адкуль у бярозы сілы, каб ваяваць з бурамі, марозамі?»

Першай настаўніцай паэта была настаўніца Сонцава, таму, напэўна, і шмат сонца ў творчасці Купалы. Нават у беспрасветных паводле зместу вершах, жудасных і цяжкіх ва ўспрыманні. Уззяць, прыкладам, паэму «Зімою». Дзяўчыну, што зацяжарыла ад хлопца, якога забралі на царскую службу ў салдаты, прагнаў з двара гаспадар. Не дайшла яна ў віхуру дадому...

Напярэдадні кожнай бяды абавязкова ёсць і другая лінія жыццёвага шляху. Яе трэба ўмець знайсці, каб пазбегнуць гора і ісці да поспеху, каб выпадкам не прапусціць яго. Сваёй геніяльнасцю ў свой час Янка Купала здолеў убачыць і гэта.

рэкаць жа салавейку па-петушынаму, а пёўню не кукаваць, як зязюля».

Кажуць, што гара з гарою не сустракаюцца. Але ўсё ж дзве вялікія гары сустрэліся. Купала і Колас убачыліся над Нёмнам у 1912 годзе. Такія творцы не маглі не сустрэцца, — кажа У. Ліпскі. Думалі пра будучыню Беларусі, а значыць, пра нас з вамі сённяшніх...

У 1908 годзе выйшла «Жалейка», першая кніга паэта. Цэнтральнае месца займае верш «А хто там ідзе?». Той самы, на які адгукнуўся Максім Горкі, які пераклалі на рускую мову, на які кампазітар з Польшчы Людзімір Рагоўскі напісаў музыку. Верш успрымаўся за гімн.

Кожную пару года любіў вязынкаўскі Янка, захаваў з маленства колеры і пахі,

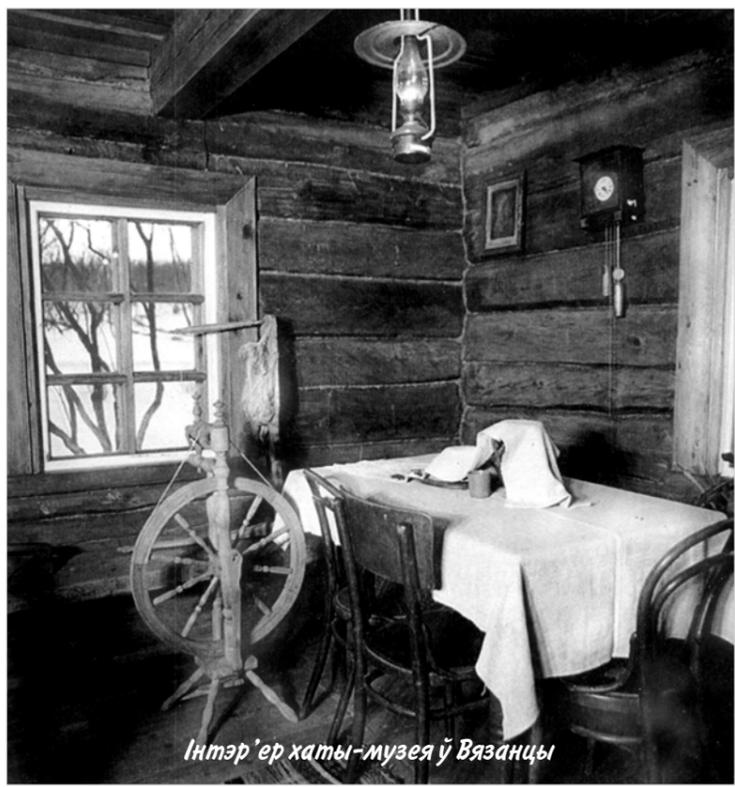

А.В. Сонцава — першая настаўніца

цеплыню, маразы і гукі, паразуменне людзей з прыроды, непазбежнае іх адзінства. Быццам бы бор з небам размову вядзе... На самой справе — з людзьмі размаўляе, зразумець іх імкнецца, суспешыць, даць надзею на лепшае. Аб жыцці распаўядае Купала і разважае разам з прыродай. Перачытайце «Лета», «Восень», «Зіма», «Вясна». І ўспрымаць іх трэба як адзінае цэлае, вучыцца бачыць свет аб'ёмным. Купала «не проста адчуваў свае вершы, а выдыхаў іх са сваёй душы» — піша У. Ліпскі.

Аляксей БАЛАХАНАЎ,
г. Орша

(Заканчэнне будзе)

Інтэр'ер хаты-музея ў Вязынцы

Наша гісторыя:

Дзе, паздзе, імяны

Сёлета святкуецца 130 гадоў з дня нараджэння беларускага пісьменніка, рэжысёра, акцёра, тэатральнага дзеяча, мастака, першага народнага артыста БССР (1928) Уладзіслава Галубка. Пра яго можна шмат расказаць, бо гэта была і сапраўды шматгранная асоба, у якой талент уасобіўся ў розных галінах творчасці.

«Я заўсёды ў народзе...»

Нарадзіўся Уладзіслаў Іосіфавіч Голуб 15 мая на станцыі Лясная (в. Лясная Баранавіцкага раёна) ў сям'і чыгуначніка. Адукацыю хлопчык атрымаў у царкоўнапраходскай школе, потым вучыўся ў Мінскай гарадской вучэльні, дзе вымушаны быў перапыніць вучобу ў сувязі са смерцю бацькі. Але потым Уладзіслаў здаў экстернам экзамены за курс Мінскай гарадской вучэльні (1906). Так склалася, што даводзілася яму працаваць грузчыкам на чыгунцы, прыказчыкам у краме, слесарам у Мінскім дэпо. Але яшчэ з дзяцінства Уладзіслаў імкнуўся да культуры. Напрыклад, ужо з дзесяці гадоў хлопчык не прапускаў ніводнага спектакля, што паказвалі ў Мінску вандроўныя трупы. Нават часова працаваў у адным такім тэатры бутафорам і выконваў эпизадныя ролі хлопчыкаў у спектаклях. А калі ў 1896 г. ён на выгрузцы дроваў зарабіў грошы, то набыў на іх білет на галёрку мінскага тэатра. Там, дарэчы, паводле ўспамінаў самога Галубка, і ўзнікла ў яго думка стаць артыстам. У юнацтве Уладзіслаў Галубок граў у аркестры добраахвотнага пажарнага таварыства на барытоне і трамбоне, вучыўся

ўпраўляцца з гармонікам, браў урокі жывапісу ў вядомых мінскіх мастакоў (Пракоф'ева, Яроменкі, Сухоўскага). Мастацкае захапленне спадарожнічала з ім усё жыццё. Галубок стварыў шмат працаў, але, на вялікі жаль, сёння не ўсе яны вядомыя. Прынамсі, адзін з яго малюнкаў – «Карпілаўская горка» (пагорак пры сядзібе Лявіцкіх) – зроблены 14 лістапада 1916 года і падараваны ў свой час Людвіцы Сівіцкай (Зосьцы Верас), зараз захоўваецца ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча. Пра яго захапленне малыманем Зоська Верас ўспамінала так: «Галубок ніколі не забываўся ўзяць з сабой фарбу і маленькі пэндзляк. Яны ў яго заўсёды былі ў кішэні камізэлькі. Наліваў крынку гарбаты на сподак і падчас гутаркі маляваў цудоўныя далікатныя пейзажыкі і на канвертах, на кавалках быстrolю, а то на першым лепшым шматку паперы».

Літаратурную дзейнасць Галубок пачаў у 1906-м як паэт, пазней і як празаік, друкуючыся ў газеце «Наша Ніва». У гэты ж час з'яўляецца і першае друкаванае апавяданне М. Багдановіча «Музыка». Сімвалічна, што праз 10 гадоў творцы сустрэнуцца ў Мінску, іх шляхі перакрываюцца на

ніве працы Мінскага аддзела дапамогі пацярпелым ад вайны (з ліпеня 1915 да пачатку 1917 г. Галубок быў адным з кіраўнікоў таварыства). Паводле ўспамінаў Зоські Верас, ён быў адным з актыўных удзельнікаў таварыства, не было амаль ніводнай справы, у якой бы Уладзіслаў не прыняў удзелу, пачынаючы ад арганізацыйных справаў, не кажучы пра рэпетыцыі ў «Беларускай хатцы». Разам з А. Смолічам і У. Фальскім ён праводзіў М. Багдановіча пасля першай сустрэчы з мінскай інтэлігенцыяй у «Беларускай хатцы» на кватэру да Змітрака Бядулі, а потым, калі паэт ад'язджаў у Ялту, на вакзал. А аднаго разу дзякуючы Уладзіславу Галубку Багдановіч змог ажыццявіць жаданую паездку ў Карпілаўку. Гэты выпадак апісаны Зоськай Верас:

«Дні ўжо былі кароткія, холад, а ехаць трэба было фурманкай вёрст 30. Падарожжа не вельмі мілае. Сядзелі мы гэтак у сталойцы ў поўным складзе і гаварылі аб гэтай паездцы. Была пятніца, ехаць я мела ў суботу. Раптам М. Багдановіч кажа: «І я паеду». Мы ўсе ахнулі. «Што вы кажце! У такі холад. 30 вёрстаў! І не думаць!» Заглавай на нас Максім. «Што я? маленькі? Волі сваёй мець не магу? Скажы паеду, і паеду: не забароніце». Зной папыталіся пратэсты. Адзін Галубок маўчаў, думаў нешта сваё. Калі ж пачалася сапраўдная сварка, Галубок абазваўся: «Ціха, ша! Успакойцеся! Я пайду і хутка вярнуся, тады пабачым».

Не было Галубка з гадзіну. Нарэшце – крокі на сходках, адчыняюцца дзверы, уваходзіць Галубок з аграмадным кажухом! Кажухом, якія насілі вартанікі ў дэпо.

«Маеце, дзядзька Максім, паедзеце». Усе абступілі Галубка, дзякуючы за такое ўладжанне справы».

Паводле сведчання той жа Зоські Верас, Галубок прынёс Максіму Багдановічу галёшы і, калі паэт адмовіўся ад падарунка, сябры прапанавалі іх спа-

ліць. Пасля гэтага Багдановіч згадзіўся іх прыняць.

Вясной 1917 г. нарэшце адбылося афіцыйнае ўтварэнне Першага беларускага таварыства драмы і камедыі пад кіраўніцтвам Ігната Буйніцкага і Фларыяна Ждановіча, пра якое даўно марылі аматары беларускага тэатра. І ўжо ўлетку калектыў папоўніўся таленавітым творцам Уладзіславам Галубком, які стаў працаваць там як драматург, акцёр і рэжысёр. Разам з ім у таварыства ўступілі і яго жонка з дзецьмі. За адну толькі восень 1917 г. Галубок напісаў тры п'есы, якія адразу паставіла таварыства («Забывіся падпярэзацца», «Пісаравы імяніны», «Апошнія спатканне»). У 1918 г. праца трупы прыпынілася з прычыны кайзераўскай акупацыі. Але ў хуткім часе акупацыйны ўлад дазволілі адкрыць у Мінску клуб «Беларуская хатка», у стварэнні якога сябры таварыства прынялі актыўны ўдзел. У той час была пастаўлена новая п'еса Галубка «Бязвінная кроў», дзе адкрыта гучаў матыў: гаспадарамі беларускай зямлі з'яўляюцца тыя, хто на ёй працуе.

А ўлетку 1920 г. Галубок ужо ўзначаліў драматычную секцыю культурна-асветніцкай арганізацыі «Папараць-кветка» ў Слуцку. У 1920–1922 гг. працаваў загадчыкам мастацкага аддзела ў Народным камісарыяце асветы БССР. Акрамя таго, у 1920-м стварыў трупу беларускіх артыстаў пры Беларускай рабочым клубе ў Мінску і быў яе мастацкім кіраўніком. Са сваімі артыстамі Галубок пачаў вандраваць па Беларусі. І з 1926 г. труп атрымала назву Беларускай дзяржаўнай вандроўнага тэатра. У 1932-м ён набыў статус дзяржаўнага – БДТ-3 (з базай у Гомелі). Але разам з тым страціў сваю спецыфіку, ранейшыя сувязі з сялянствам, паступова згубіў рухомасць. Галубок цяжка ўспрыняў змены ў тэатры, яго арыентацыю на аголены паказ класавай барацьбы, адыход ад мастацкасці ў бок агітацыйнасці. Але ў 1935 г. пад час адзначэння 15-довага юбілея тэатра Уладзіслава Галубка нягледзячы на абвінавчванні ў нацыяналізме замкнулася творчасці ўзнагародзілі аўтамабілем і творчай камандзіроўкай у Маскву і Ленінград. А ўжо

ў 1937 г. творцу арыштавалі, звольнілі з усіх пасадаў і рэпрэсавалі. Пры арышце, дарэчы, загінуў яго куфар з рукапісамі, а на паўсотні пейзажаў Галубка, якія знаходзіліся ў пастаяннай экспазіцыі тэатра, было зафарбаванае прозвішча аўтара. Паводле афіцыйнай версіі У. Галубок памёр у няволі ад гіпертанічнай хваробы. Рэабілітавалі яго толькі праз 20 гадоў 26 жніўня 1957 г.

Вядома, нельга сёння пераацаніць уклад гэтага нястомнага творцы на ніве беларускага тэатра. Каля 40 п'есаў, якія напісаў драматург, былі пастаўлены рознымі калектывамі. Пераймаючы распачатае Ігнатам Буйніцкім, Галубком грунтаваўся на традыцыйна старажытнага народнага тэатра (батлейкі, народнай драмы, інтэрмедый). А яго драматычныя творы адрозніваліся вострай канфліктнасцю, каларытным народным гумарам і веданнем народнага жыцця. Шмат працы зрабіў Галубок і як мастак-дэкаратар, афармляючы пастаноўкі сваіх п'есаў. Безумоўна, нельга абмінуць і яго педагогічную дзейнасць: шэраг беларускіх актёраў, выхаваных творцам, праявілі сябе на Беларускай сцэне.

Натуральна, што памяць пра гэтаго выбітнага асобу ўшаноўваецца ў нашай краіне: у 1982 г. пра Галубка зняты фільм (рэж. А. Салавей), адна з вуліцаў мінскага жылога раёна Кунцаўшчына носіць імя Уладзіслава Галубка, плёна працуе філіял Дзяржаўнага музея гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Беларусі «Гаспёўня Уладзіслава Галубка». У экспазіцыі музея можна пабачыць фотаздымкі, дакументы, мастацкія творы, афішы і касцюмы з тэатра Галубка. Пэўнае месца займае расповед пра творцу і ў філіяле Літаратурнага музея Максіма Багдановіча «Беларуская хатка», дзе акрамя фотаздымка, кнігі драматурга, прадстаўлены і яго малюнак «Карпілаўская горка».

Таццяна ЛАБАДА,
загадчык філіяла
Літаратурнага
музея М. Багдановіча
«Беларуская
хатка»

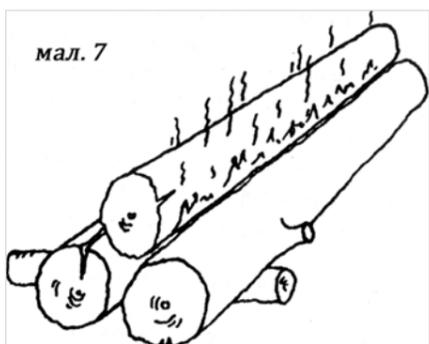
Падказкі для вандроўнікаў

(Працяг. Пачатак ў № 31)

НОДДЗЯ

Самае папулярнае ацяпляльнае вогнішча ў сучасных паляўнічых Сібіры. Мноства варыянтаў гэтага віду можна аб'яднаць у два: «гарызантальны» (мал. 7) і «вертыкальны» (мал. 8).

Гарызантальная ноддзя складаецца з трох параўнальна тоўстых і сухіх бяр-

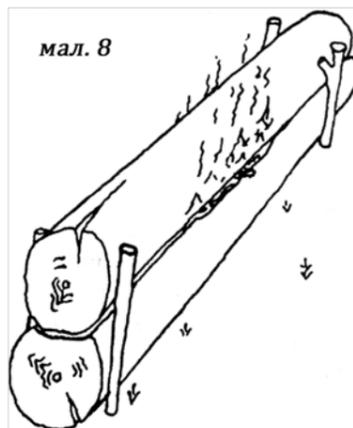
Гарызантальная ноддзя

вёнаў. Яны ўсе мусяць быць роўнымі і шчыльна прыціскацца адно да аднаго. Час ад часу «ў галаве» ноддзі кладзецца кароткая галінка, што крыху прыпадзімае канструкцыю над глебай і дапамагае гарэнню «запальнага» вогнішча. Ноддзя працуе самастойна без кантролю чалавека на працягу 4–12 гадзінаў, і нават болей.

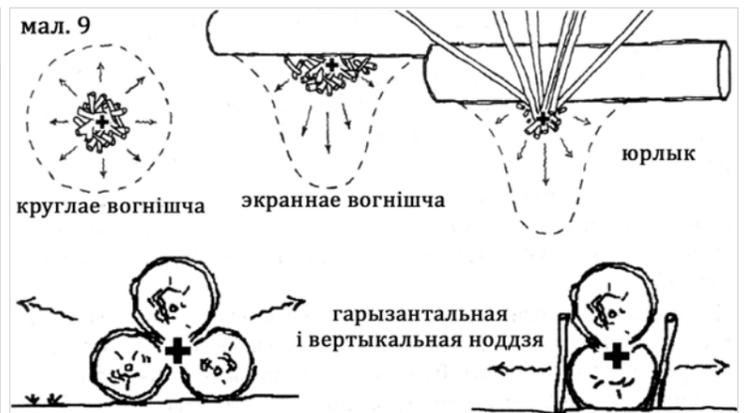
Цяпло распаўсюджваецца ў два бакі, даволі далёка, каб сагрэць людзей, якія сядзяць наводдаль на траве або пад навесам. Але яна патрабуе ўвагі пры падрыхтоўцы.

Вертыкальная ноддзя – самая дасканалая канструкцыя ацяпляльнага ачага.

Вогнішча складаецца з двух бярвенняў, шчыльна пакладзеных адно над адно, і ўмацаванымі ў такім стане некалькімі ўбітымі ў глебу калочкамі. Верх-

Вертыкальная ноддзя

Цеплавыя плыні ад вогнішчаў розных тыпаў

няе бярвяно мусяць быць свежым, роўным, буз сучкоў. Ніжняе, для асноўнага тлення, мусяць быць тоўстым і сухім. Для ўшчыльнення ў ніжнім бярвяне вырубавецца прадольны жолаб і напайнаецца трэскамі, дробнымі галінкамі і кавалачкамі бяросты. «Запальнае» вогнішча падпальваюць на ніжнім бярвяне па ўсёй даўжыні, і як толькі яно добра разгараецца – звернуць вогнішча другога бярвяно. Вертыкальны варыянт гарыць

даволі раўнамерна і доўга, не патрабуе ніякага кантролю і падпіткі. Асноўная перавага вертыкальнай канструкцыі ў накіраванні цеплавога патоку.

Калі ноч абяцае быць халоднай, то зрабіце дзве ноддзі і кладзіцеся спаць паміж імі – такім чынам вы не змерзнеце нават узімку пад адкрытым небам.

Павел ВОЛКАЎ
(Працяг будзе)

Літаратуразнаўцам, паэтам і журналістам Міхасём Скоблам, які ўклаў і адкаментываў гэты том, надзвычай цікава размаўляць пра літаратуру, бо ён настолькі абазнананы ў кніжным моры, што здольны сыпаць цытатамі з папулярных і рэдкіх першакрыніцаў. Не толькі беларускіх, не толькі сучасных. У гутарках Міхась лёгка цытуе вершы вечна папраканных геніяў Купалы, Ахматавай, Мандэльштама, напісаныя нібыта «за Сталіна» ў часы жорсткіх рэпрэсіяў, і выстаўляе да ўсяго і сам мастацкі ўзровень (высокі ці нізкі) пераканаўчым доказам чысціні душы. Ён нават асэнсаванне генія Ларысы Геніюш апынуўся здольным паглыбіць, пашырыць.

Калі, напрыклад, Альгерд Бахарэвіч, абвясціўшы бой беларускай класіцы «без скідак і авансаў», дагаварыўся на радзі «Свабода» да перасмешак з трагедыяў Янкі Купалы, абазваўшы яго Каянам Лупакам, дык чытаная ў тым ж дні Л. Геніюш насамрэч «без скідак і авансаў» дэманстравала больш інтэлігентную смеласць у допісах да творчых людзей,

спектры кніжных развалаў, дзе ёсць і папулярныя дэтэктывы, і сур'езныя навуковыя дапаможнікі, і тонкая паэтычная лірыка, кожны можа адшукаць сабе сапраўдны скарб, але разабрацца без пільнай дапамогі адмыслоўцаў усё ж цяжка. Дык ці справядліва эпістальная спадчына карыстаецца меншым попытам сярод чытачоў? Безумоўна, калі нехта напароўся на банальны збор побытавай «перапіскі» пэўна-

неўскага раю (1975) быў такі ліст пра мужа Янку: «...на свае кніжкі аддае грошай не меней, як другі на гарэлку, толькі што гэта даволі таннае і, сказала б, шляхотнае хобі». Дый пасля смерці Янкі Геніюша паэтка піша вядомаму гісторыку Язэпу Найдзюку ў Польшчу: «Я ніколі ў жыцці с.п. Мужа п'яным не бачыла...».

Заўважце, пра дзень памяці правадыркі нямецкіх камуністаў Клары Цэткін ані згадкі ў

ве Янушцы, якая тады наведвала знакамітую Гудзевіцкую школу: «Вельмі добра, што Ты пачынаеш пісаць... Гэта трэба многа бачыць і моцна кахаць людзей, хацець для іх добра... Вельмі цешуся, што Табе падабаюцца мае вершы. Іначай і не можа быць, я ж іх назбірала на сцежках, на якіх замест мяне ходзіш сяння ты... Збірай жа, дарагая, у сваё харошае сэрца ўсё, што вякі перахаваў для нас народ наш, складай гэты ў

савецкай эпохі, з якой усе марылі вырвацца, а цяпер сучаснікі разам «з пенсіянерамі ў тралейбусах мараць пра СССР», вялікі і магутны калос на глінняных нагах, які звяў амаль за 70 гадоў. Геніяльная паэтка зусім не была палітычна ангажаванай асобай, каб надта хлусіць у асабістых лістах блізім. І вось калі цяпер нехта лямантуе, што ў тым «светлым часіні» ўсе адпачывалі ў санаторыях, вольна падарожнічалі па 1/6 частцы сушы, дык Геніюш сведчыць іншае ў лісце да настаўніка Алеся Белакоза за 7 мая 1970 года: «Я цяжка хварэю... Усё нервы, хацелася б адпачыць у добрай санаторыі, але гэты не ў нашых магчымасцях...», ці ў іншых фрагментах: «Мы нікуды не ездзім. Мой муж (67 гадоў) не на пенсіі, бо не мае стажу. Многа гадоў працы яму не залічваюць. Пайшоў бы і цяпер, але за 60 рублёў мы не пражывем... У нас усё даражэе. Свініна была па 2 руб. 20 кап., цяпер 3.50. Убораў можна не купляць, але есці-то трэба... Мужу прызналі пенсію 54 руб. 5 кап. Яму не залічылі безліч стажу, таму да поўнага браку нешта 2 гады. Дазволена яму дапрацаваць стаж толькі ў калгасе... Хоць бы мне доўга не жыць, бо на дваіх гэтай пенсіі не хопіць...». Вялікая была краіна, але яўна не для ўсіх.

Белсіквэл «Сповідзь'2»: ХТО ЯГО ЗДЫМЕ?

Калі ў 2010-м выйшаў зграбны двухтомнік Ларысы Геніюш, я хутка прыгадаў дзіцячыя авантуры кнігаабменаў, каб замест наяўных рарытэтаў гэтай паэткай «Белы сон» і «Сповідзь» набыць новы збор, пра што ні разу не пашкадаваў. І вось тым «Лісты з Зэльвы» (Гродна/Wrocław, 2012; «Гарадзенская бібліятэка») у маіх руках.

харошыя творы і аддавай іх назад народу!».

Варта заўважыць, што эпістальная спадчына Ларысы Геніюш захавала не толькі партрэты і нават незвычайныя, нечаканыя рыскі знака-

га недакласіка, ён ужо з асцярожнасцю будзе ставіцца да такога жанру. І менавіта ў гэтым М. Скобла выявіў віртуознае майстэрства, кінуўшы спярша на наш кніжны рынак мудра падабраныя, пільна аздобленыя эпістальныя зборы Ларысы Геніюш («Каб вы ведалі», 2005), Алеся Салаўя («Творы: паэзія, проза, лісты», 2010) ды інш., якія хутка сталі бібліяграфічнымі рарытэтам. Здавалася, у чарговым томе гэтага жанру цяжка было не паўтарыцца, але Скоблы вабіць вечная прага творчых адкрыццяў, таму ў новым томе на паўтысячы старонак

першай цытаце, хоць 8 сакавіка. Важней муж, родная песня, добрыя эмоцыі й шляхотнасць. І гэты сапраўдны літвінская традыцыя, пра якую гаворыць у прадмове і М. Скобла.

Праўда, не багі гаршкі лепяць, таму нават да пільнага Скоблы заскокваюць «ачапяткі». Радуе, аднак, калі сваёй відавочнасцю яны не руйнуюць сэнс. Напрыклад, у каментарых чытаю: «Швейк – герой аповесці чэскага пісьменніка Яраслава Гашака «Прыгоды бравага салдата Швейка падчас Другой сусветнай вайны»...» і думаю: дык гэты ж быў пачатак XX стагоддзя, а Другая – у сярэдзіне. Бяру томік Гашака й бачу: «Прыгоды бравага салдата Швейка падчас сусветнай вайны». Ні першай, ні другой, бо проста быў нечуваны раней катаклізм «сусветная вайна», з якога ў 1921-м Гашак і пасмяўся. У чэшскіх выданнях хоць і быў больш поўны варыянт назвы («Прыгоды бравага салдата Швейка падчас сусветнай і грамадзянскай вайны ў нас і ў Расіі»), але нумароў ніхто не ставіў. Дый Скобла сведчыць, што ваяваў Гашак ва Украіне, на Львоўшчыне, куды й беларускага даследчыка лёс закідаў, але Украіна была тады пад пятой Расіі, таму перапісваць дакументы эпохі не варта.

Надзвычай пільна дагледжаныя імярэкі ўсіх згаданых герояў кнігі «Лісты з Зэльвы», што робіць яе й цудоўным даведачным выданнем. Але ж так і не знайшоў я ніякай інфармацыі, напрыклад, пра Ефрасінню Полацкую, пра журналістку Валянціну Трыгубовіч, імя якой сустракаецца дзясяткі разоў.

Духоўныя вартасці самога вобраза, характару паэткай захаваныя ў лістах як да знакамітых людзей (Максім Танк, Зоська Верас, Данута Вічэль, Язэп Найдзюк, Раіса Жук-Грышкевіч), так і не надта раскручаных. Вось, напрыклад, што піша вялікая Геніюш сваёй шчырай паслядоўніцы Кла-

Безумоўна, калі нехта напароўся на банальны збор побытавай «перапіскі» пэўнага недакласіка, ён ужо з асцярожнасцю будзе ставіцца да такога жанру

мітасцяў (Уладзіміра Караткевіча, Адама Мальдзіса, Рыгора Семашкевіча, Сяргея Панізьніка), але й аб'ектыўны партрэт той парадаксальнай

Вітайт
МАРТЫНЕНКА

(Заканчэнне будзе)

даючы цвярозыя тлумачэнні сваім адзнакам: «Глядзелі «Трыбунал» Андрэя Макаёнка. Пэса мне не спадабалася: жудасна (не камічна!) глядзець на звязанага Цярэшку, якога «мілая» сямейка збірала сягнуць у сажалку. У нас, беларусаў, нажыўшы з мужам адзінаццаць дзяцей, ніводная жанчына не паверыць, што той – нягоднік. І каб нават так было, за такія справы судзіць насмерць закон, а не дзеці». Яна захоўвае павагу і ў заўвагах такіх тытанам, як Караткевіч, Быкаў, бо мае высокую мэту ў жыцці, якой пазбаўленае маладзейшае пакаленне крытыканаў-словаблудаў, заманеных чужымі грантамі. Дый пра крытыкаў Купалы яна трапна выказалася яшчэ ў 1982-м з нагоды рамана Алега Лойкі «Як агонь, як вада»: «Няма ў нас яшчэ Бялінскага, каб гэтак, як ён аб Пушкіне, узнісла й шырака напісаў пра Купалу. Найлепей гаворыць сам паэт сваімі вершамі».

Якое ж месца займае кніга «Лісты з Зэльвы» сярод актуальных навінак? У багатым

90% абсалютнай навізны, якая разгортвае геніяльную постаць беларускай літаратуры зырчэй за добры біяграфічны раман.

Ну вось хоць бы такія асабістыя рэчы, як стаўленне да традыцыйных святаў, да навізлівых «абшчэственна-паліцічэскіх п'янак». Ларыса Антонаўна, напрыклад, піша Васілю Быкаву ў часіны хрушчоўскай «затапелі»: «На 8 сакавіка мы гулялі. Гэта дзень нараджэння майго мужа...»

Надзвычай пільна дагледжаныя імярэкі ўсіх згаданых герояў кнігі «Лісты з Зэльвы», што робіць яе й цудоўным даведачным выданнем

Проста елі-пілі ды спявалі амаль да 3 гадзін ночы!.. Муж амаль не п'е, ніколі. Атрымаўшы зарплату, не бжыць з другімі ў «Дунай», і таму раз у год робіцца яму шумнае свята. Гэта ўвайшло ў традыцыю: дамы робяцца прыгожымі, а мужчыны рыцарамі. І хоць пасля – пустыя кішэні, аднак, весела. А ў разгул брэж-

Муж Ларысы Антонаўны, сын і ўнукі
(ліпень 1968 г., Зэльва)

Фота Сяргея ПАНІЗЬНІКА

Прадак прыкмячаў

Халодны верасень, але сыты.
У верасні адная ягада, ды і то горкая рабіна.
У верасні палі агонь і ў хаце, і на полі.
Верасень – з досвіткам дзень.
Як настаў верасень, дык туман кожны дзень.
У верасні і ліст на дрэве не трымаецца.
Грымоты ў верасні прадказваюць цёплую восень.
Ураджай на арэхі – снежная суровая зіма, добры ўраджай збожжа на наступны год.
Асенні дождж дробна сеецца, ды доўга цягнецца.
Вясной дождж парыць, увосень мочыць.
У які бок кладуцца спінаю жывёлы, з таго чакай ветру.
Ліст, ападаючы з дрэў, кладзецца ніцма – наступны год будзе ўраджайны.
Гусі ляцяць нізка – зіма блізка, а высокая – зіма далёка.
Халодны ранак на Наталлю-аўсяніцу (8 верасня) абяцае раннюю і халодную зіму.
Іван Прадзецца (11 верасня) гоніць птушку далеча.
У Сямёнаў дзень (14 верасня) да абеду пашы, а пасля абеду пахара з поля гані.
Калі дождж пайшоў з сярэдзіны дня – зацягнецца на доўга.
Цуды (19 верасня). У гэты дзень забаранялася запальваць святло у хлявах, ёўнях; не малацілі жыта.
Прышоў Багач (21 верасня) – кідай рагач, бяры сявеньку – сей памаленьку.
22 верасня – асенняе раўнадзенства, пачатак астранамічнай восені.
Не ўсякае лета да Фёдара (25 верасня) цягнецца.
Калі на Міхала (29 верасня) з поўначы вецер вее, то не май на пагоду надзеі.

Імя, вядомае ў прасторы свету

Уздоўж

1. Прагрэсіўны грамадскі дзеяч, пашыральнік перадавых ідэяў і ведаў; да ліку сучасных ... адносіцца пісьменнік, гісторык, журналіст, доктар філалагічных навук, прафесар, ураджэнец Астравеччыны Адам Іосіфавіч Мальдзіс, якому нядаўна споўнілася 80 гадоў з дня нараджэння.
4. На Астравеччыне пасёлак гарадскога тыпу, чыгуначная станцыя; сярэдняю школу тут скончыў А. Мальдзіс, у гэтай жа школе настаўнічаў і вядомы беларускі археолаг, гісторык Георгій Штыхаў, якому сёлета споўнілася 85 гадоў.
8. Тое, што і далікатнасць; рыса характару, уласцівая А. Мальдзісу.
9. Званне, чын.
11. «... ў XIX стагоддзе». Кніга А. Мальдзіса.
12. «Спіць ... нарачанская // Пад месяца дугой». З паэмы «Нарач» Максіма Танка, якому сёлета 100 гадоў з дня нараджэння.
14. «... вялі праз Беларусь». Кніга А. Мальдзіса ў саўтарстве з доктарам гістарычных навук, прафесарам Валянцінам Грыцкевічам.
16. Тэкст музычнага твора; ... «Полацкага сшытка» знайшоў А. Мальдзіс, мелодыя якога стала гімнам Міжнароднага згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына».
17. «... Лыпча». Некалі так называлася раённая газета ў г.п. Радашковічы, дзе А. Мальдзіс працаваў сакратаром.
20. Грамадска-маральная годнасць, тое, што выклікае ўсеагульную павагу.
21. ... Беларускага Адраджэння. Ганаровае званне, якім узнагародзілі А. Мальдзіса суайчыннікі.
26. «Жыццё і ... Уладзіміра Караткевіча». Кніга А. Мальдзіса.
28. Дзе ..., там рада, дзе трое, там здрада (прык.).
29. Паэт, пясняр (гіст.).
30. «Кантакты і ...». Інфармацыйна-культуралагічны бюлетэнь, які стварыў і рэдагаваў А. Маль-

дзіс.
31. Прыгаворка, выраз, які ўстаўляюцца ў мову для большай эфектнасці.

Упоперак

1. «Маленькі ... маёй зямлі // Зялёны Астравец над срэбнай Лошай». З верша Уладзіміра Караткевіча «Дом сябра».
2. Бачыць ... далёка, а розум яшчэ далей (прык.).
3. «Вілію ... гвалтоўна хапае, // Цісне ў абдымках, нясе ў прасторы». З паэмы Адама Міцкевіча «Конрад Валенрод»; А. Мальдзіс з'яўляецца ўкладальнікам зборніка паэзіі А. Міцкевіча «Зямля Навагрудская, краю мой родны...».
5. Вялікая дзежка для заквашвання песта.
6. ... Кіркор. Археолог, этнограф, выдавец, адзін з герояў гістарычнай аповесці А. Мальдзіса «Восень пасярод вясны», у якой апісаны падзеі перад паўстаннем 1863 года.
7. «Мая ...».

Лепш папярэдзіць

За 2012 год у Мінску адбылося 559 надзвычайных здарэнняў (НЗ), з якіх 268 – пажары, агонь забраў жыцці 24 чалавек, 75 атрымалі траўмы рознай ступені цяжкасці. Усяго па краіне адбылося 3 959 НЗ, з якіх пажараў 3 941, загінулі 510 чалавек, 11 з якіх дзеці, зафіксаваныя 335 траўмаваных і 657 выратаваных грамадзянаў.

Задумайцеся, найбольш распаўсюджанымі прычынамі пажараў у жылых памяшканнях з'яўляюцца:

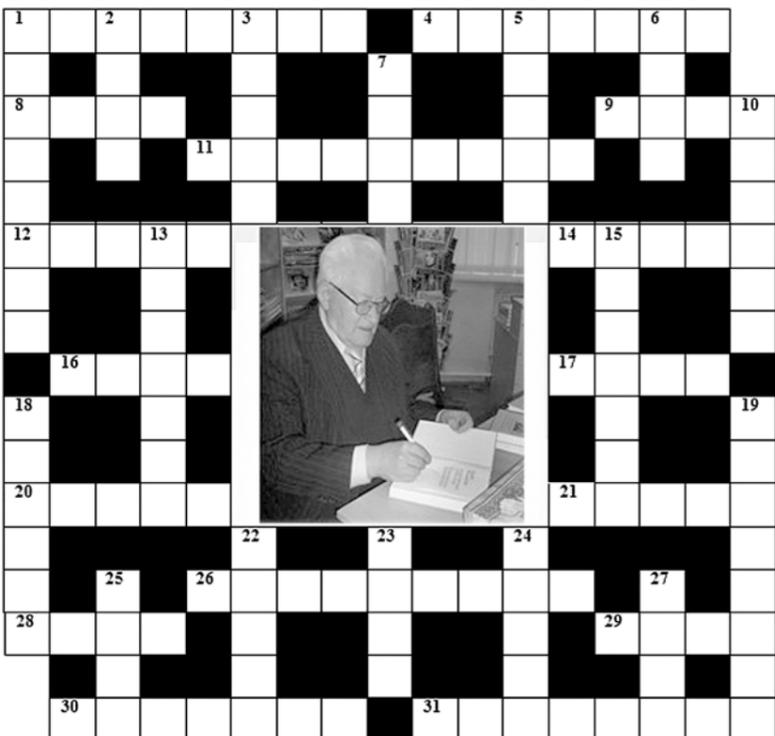
- ◆ непатушаныя акуркі, пакладзеныя не ў попелніцу, а кінутыя на падлогу, ложка, выкінутыя з акна, балкона і інш;
- ◆ пакінутыя без нагляду ўключаныя электрапрыборы;
- ◆ парушэнне правілаў пры карыстанні прадметамі бытавой хіміі;
- ◆ пашкоджаная электраправодка;
- ◆ гульня дзяцей з агнём;
- ◆ парушэнне правілаў паводзінаў пры карыстанні бытавымі газавымі прыборамі.

Калі вы сталі сведкам парушэння правілаў пражывання і эксплуатацыі жылых будынкаў, паведаміце пра гэта па тэлефоне кіраўніцтва сваёй ЖЭС.

Дзяніс ПРОЦЬКА,
кіраўнік ЦРАНС г. Мінска

Зборнік паэзіі беларускага каталіцкага святара, ураджэнца Астравеччыны Казіміра Сваяка, якога А. Мальдзіс, наведваючы Ватыкан, прапанаваў Папу Рымскаму прылічыць да ліку бласлаўленых.
10. Ларыса ... Выдатная беларуская паэтка, з якой А. Мальдзіс падтрымліваў сяброўскія сувязі і пасля смерці якой выраптаваў яе архіў.
13. Буйны музычны твор.
15. Вёска на Астравеччыне, родны куток паэта, беларускага каталіцкага святара Янкі Быліны.
18. «Тут і праз далёкі далягляд // Бачу добры Мальдзіса ...». З верша Станіслава Валодзькі «Землякам».
19. У Беларускай фондзе культуры назва камісіі, старшынём якой з'яўляецца А. Мальдзіс.
22. Беларуская народная казка ў апрацоўцы Якуба Коласа.
23. Натуральны падатак у Рускай дзяржаве.
24. Тое, што і летапіс.
25. «Як брыльянты, гінучы ... // На зялёнай сенажаці». З верша Янкі Купалы «Летняя раса».
27. Тое, што і лоб.

Склаў
Лявон ЦЕЛЕШ

Усім вядомая незвычайная прыцягальная сіла крынічак. З зямной глыбіні прабіваецца на паверхню жывільная вада. Ніводзін падарожнік не пройдзе, каб не спыніцца і не напіцца той вады. А яна смачная, крышталёна чысцюткая, нярэдка і гаючая. Да крынічкі заўсёды вядзе сцежка (яна патрэбная як людзям, так і птушкам, і жывёлам). Гэтая незвычайная сіла крынічак мае старажытныя карані. Крынічкі ніколі не замярзаюць, іх вада заўсёды чысцейшая за ваду рэчак, возера, таму і людзі здаўна сляліся каля іх.

Вёску Новы Дзедзін і яе наваколле маці-прырода шчодро адарыла крынічкамі, а самая вядомая знаходзіцца ў вёсцы Узроўе. Узроўе – гэта правы бераг поплава рэчкі Асцёр. Менавіта ў яго падножжы на глыбіні каля двух метраў ад паверхні зямлі і б'е з-пад каменя крыніца, акурат у цэнтры калодзежа. Вада ў калодзежы вельмі добрай якасці: можа захоўвацца дома больш за год без асадку на сценах і дне посуду. Яна лічылася і лічыцца лекавай, па яе прыходзяць і прыязджаюць людзі здалёк. Ёю прамывалі хворыя вочы, купанне ў вадзе (крыху падагрэтай) выдалыла высыпку з цела дзіцяці, пазбаўляла ад залатухі. З гэтай крынічкі людзі заўсёды бралі ваду на сенакос.

Мясцовая назва крынічкі – Бяздонны калодзеж. Плошча яго люстра была большая за 100 м². Мясцовыя «даследчыкі» спрабавалі праз вусце памераць жэрдкаю яго глыбіню, але не хапіла інструмента. Старажылы распавядаюць, што людзі, набіраючы ваду, гублялі тут чайнікі, гарлачыкі, кацялкі і не маглі пасля дастаць – усё сыходзіла ў нікуды. Можа, менавіта з гэтай нагоды крынічка і атрымала такую назву?

У гідрагеалогіі такая крынічка вызначаецца як стала дзеючы стабільны паток ад артэзіанскіх водаў, што падымаецца на паверхню па трэшчынах з глыбіні 100–500 м ад добра абароненых ваданосных пластоў.

Раней каля Новага Дзедзіна амаль штогод разлівалася рэчка Асцёр, і воды паводкі пастаянна прамывалі Бяздонны калодзеж. Але зараз паводка ў гэтых мясцінах даволі рэдкая з'ява, апошняя была ў 2004 г.

У 1988–1990 гг. пінскія меліяратары прарылі канаву і спуścлі з калодзежа ваду, пакінуўшы яго нядобраўпарадкаваным. Глыбіня вады значна паменшылася, а плошча воднага люстра скарацілася ў 5 разоў.

Хачу адзначыць, што назва «Бяздонны» сустракаецца не толькі ў нашых мясцінах: Бяздоннае возера ёсць у Ружанскім і Дзяржынскім раёнах.

У мінулым штогод 14 жніўня каля крынічкі праводзіў малебен (асвячэнне вады) святар Ільінскай царквы з вёскі Куляшоўка. У нас гэтае свята называюць «Макаўе», а ў іншых – «Макавеі».

У гэты дзень праваслаўная царква адзначае памяць «Семи мучеников Макавеев, матери их Соломони и учителя их Елиазара (христиан до Христа, передовых борцов за монотеизм)». Напэўна, пагэтаму і называецца ў нас гэтае свята Макаўе. Сем братаў-пакутнікаў пацярпелі ў старажытнай Іудзеі ад «нечестивого сирийского царя Антиоха IV Епифана в 166 г. до Р.Х.». Гэты цар належаў да элінскага культу і, захапіўшы Іудзею, пачаў распаўсюджваць язычніцкія звычаі. Ён апаганіў іудзейскі храм у Іерусаліме, паставіўшы туды статую бога Зэўса Алімпійскага, якому прымушаў пакланяцца іудзеі.

У гэты час у Іудзеі правіла дынастыя Хасманейская (167–37 гг. да н.э.). А прадстаўнікоў, кіраўнікоў Іудзеі таго перыяду пазней пачалі называць Макавеямі. Гэта была мянушка Іуды – аднаго з дынастыі, прыкладна азначае «малатабоец».

Браты Макавеі, іх законавыкладчык Еліазар адмовіліся прынесці ахвяру язычніцкаму богу – есці свініну, што забаранялася іудаізмам. За гэта яны былі асуджаныя на смерць у Антыохіі. Пра гэтыя падзеі гаворыцца ў другой кнізе Макавейскай, якая ўваходзіць у склад Бібліі. У праваслаўны біблейскі канон «Кнігі Макавеяў» не ўваходзяць, таму вернікі мала ведаюць пра подзвігі фанатыхных іудзеяў, якія паднялі паўстанне супраць сірыйскага панавання ў 167 г. да н.э. пад кіраўніцтвам Іуды Макавея.

(Заканчэнне на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Карціна Войцеха Статлера «Макавей»
(Кракаў, Нацыянальны музей)

Старажытнасць Дзедзіна

Яшчэ да апісання іўдзейскіх падзеяў у нашыя мясціны прыйшлі людзі. У гэтым можна ўпэўніцца, расшыфраваўшы тапонім Дзедзін і тапонімы яго наваколля. Усе старажытныя назвы складаюцца з «багадухаў» – плямёнаў, якія пасля сталі называць этнічнымі каранямі. Расшыфроўка тапонімаў па гэтых каранях паказвае, што самая старажытная назва ў нас, якая захавалася, – Сіянская гара. «Сі» – ёсць багадух осаў, якія прыйшлі з Алтая, Сібіры ў XXII–XX стст. да н.э.

Знешні выгляд (фенатып) оса можна абмаляваць словамі Янкі Купалы з верша «А хто там ідзе»: «Высакорослы худы беларус». «Ян» – багадух онаў (у Паўночным Прычарнамор'і іх называлі іанійцамі), якія прыйшлі з осамі. А Сіянская гара з'яўляецца, хутчэй за ўсё, свяцілішчам гэтых плямёнаў (капішча было ў гунаў). Пасля гэтага сюды на працягу не менш за тры тысячы гадоў прыходзілі і асядалі розныя плямёны, якія пакінулі ўласныя саманазвы ў мясцовых тапонімах: Барок, Субарок, Гасцярыж, Ражок, Чэхморы, Чарціж, Таржана, Будзішча, Вільніца, Лукацень, Свяцінскае, Карчуватка, Сіняжашчына, Сітная Грыва, Капысіца, Міхалоўка, Курачы равок, Рудчы, Макоўка.

Назва Дзедзін (Дзедзічы, Дзедзіцы) з'явілася пасля прыходу сюды з Кайказа «дзедаў» – плямёнаў рудаваалосых воінаў – одаў (едаў, удаў) каля X ст. да н.э. У назве племені «дзедаў» літара «д» (па-руску. – «КГ») з'явілася тады, калі еды прайшлі Дагестан (нейкі час жылі там) і, паводле старажытных звычаяў, былі абавязаныя падставіць дух месца «д» у сваю назву. Дзеды занялі на рэчцы выгоднае месца, каб кантраляваць водны шлях. Воіны тады не пахалі і не сеялі, здабываючы харчаванне ваеннай справаю. Заўважу, што да прыходу дзедаў рака Асцёр называлася інакш, сучасную назву займела толькі з I ст. н.э., калі на ёй аселі остры, якія прыйшлі з Сярэдняй Азіі.

У 1840-х гг. Дзедзін падзяліўся на Новы і Стары, калі падпалкоўнік царскай арміі Саковіч улада надзяліла зямлю ў наваколлі сённяшняга Новага Дзедзіна. Тут новы ўладар пабудоваў хату на Пажоньцы (у пачатку вёскі), а пасля сюды перасяліліся і прыгонныя сяляне, каб было бліжэй хадзіць працаваць на мяшчанскай зямлі.

Этнічныя карані тапоніма Узроўе, дзе размешчаны Бяздонны калодзеж, кажуць пра тое, што каля X ст. да н.э. сюды прыйшлі арыійскія плямёны (індаеўрапейскія) – земляробы «узы», а «ровы» (равы) прыйшлі яшчэ раней. Магілёўскі археолаг В. Капыцін даследаваў гэтую мясцовасць і знайшоў побач з Бяздонным калодзежам стаянку каменнага веку (II тысячагоддзе да н.э.). Зыходзячы з вышэй сказанага, можна зрабіць выснову, што нашая гісторыя пачалася раней за 1917 і 988 гг.

Віталь МАХАНЬКО,
в. Новы Дзедзін
Клімавіцкага раёна

(Працяг будзе)

Верасень

2 – Дзень беларускага пісьменства (першая нядзеля верасня).

3 – Адамовіч Алесь (Аляксандр Міхайлавіч; 1927, Капыльскі р-н – 1994), пісьменнік, крытык, літаратуразнаўца, грамадскі дзеяч, член-карэспандэнт НАН Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа (1976), прэміі Міністэрства абароны СССР (1974) – 85 гадоў з дня нараджэння.

6 – Грыгаровіч Іван Іванавіч (1792, Слаўгарад – 1852), гісторык, археограф і мовазнаўца, аўтар першага беларускага археографічнага зборніка «Беларускі архіў старажытных граматаў» – 220 гадоў з дня нараджэння.

7 – Нарбут Людвік Тэадоравіч (1832, Воранаўскі р-н – 1863), адзін з кіраўнікоў паўстання 1863–1864 гг. у Беларусі і Літве – 180 гадоў з дня нараджэння.

8 – Прадстаўніцтва ААН у Рэспубліцы Беларусь (Мінск; 1992) – 20 гадоў з часу адкрыцця.

12 – Аскерка Міхал Стафан (1712, Наваградак – ?), беларускі эканаміст-утапіст, юрыст – 300 гадоў з дня нараджэння.

13 – Содаць Уладзімір Ільіч (1937 г., в. Мормаль Жлобінскага р-на), пісьменнік, літаратурны краязнавец, даследчык жыцця і творчасці Ф. Багушэвіча – 75 гадоў з дня нараджэння.

15 – Нацыянальная бібліятэка Беларусі (Мінск; 1922) – 90 гадоў з часу заснавання.

15 – Нацыянальная кніжная палата Беларусі (Мінск; 1922), навуковы цэнтр нацыянальнай бібліяграфіі і статыстыкі друку – 90 гадоў з часу заснавання.

16 – Чарота Іван Аляксеевіч (1952, Кобрынскі р-н), літаратуразнаўца, перакладчык, крытык, акадэмік Сербскай акадэміі навук і мастацтваў, Міжнароднай славянскай акадэміі навук, адукацыі, мастацтваў і культуры, лаўрэат прэміі «За духоўнае адраджэнне» (2003), Міжнароднай прэміі імя К. Астрожскага (Польшча; 1999), прэміі Саюза пісьменнікаў Сербіі (2000) – 60 гадоў з дня нараджэння.

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Новы талент Уздзеншчыны

Яшчэ адзін самабытны талент заструменіў крынічкай у раку літаратуры Уздзенскага краю. Дзякуючы сардэчнасці і руплівасці супрацоўнікаў Цэнтральнай раённай бібліятэкі імя П. Труса гэта ўжо чацвёрты твор, які пасля народзінаў становіцца вядомым больш шырокаму колу чытачоў. Прэзентацыя першага рамана Валянціны Шытыка «Мужчыны в ёй жылі» прайшла ў такой жа шчыра-даверлівай атмасферы, у якой вытрыманы ўсё змест трохтомніка. Дзевяць кніжачак, як тоўсценькіх вучнёўскіх сшыткаў, чытаюцца на адным дыханні – лёгка, інтрыгуюча, захопліваючы ў свой вір пачуццяў найўна-прынцыповай герані-жыццялюбкі. То разам з ёй гатовы адстойваць справядлівасць, то хочацца яе суцешыць. Адчуванне праўдзівасці і веры ў перамогу, у чалавека, разумнага і добрага, не пакідае амаль на працягу ўсяго рамана. Трохтомнік увабраў багаты жыццёвы вопыт самой герані (да выхаду на пенсію – настаўніца) і ўдала адлюстравалі ўсе вострыя і цёмныя павароты лёсу краіны. Твор абуджае настальгію па той атмасферы дружбы і даверу, якая ў наш час падмяняецца карпаратыўнымі інтарэсамі і халодным дыханнем стасункаў у бізнесе.

Сябры і першыя чытачы дружна выказалі падзяку за чысціню ў зараджэнні самых светлых пачуццяў і далі наказ Валянціне Мікалаеўне працаваць над працагам. Кветкі, салодкія сюрпрызы за кубкам гарбаты дапоўнілі атмасферу добразычлівай і душэўнай бяседы.

Тамара КАЛЯДА, г. Узда

Сябры!
Наступны нумар
«Краязнаўчай газеты»
выйдзе 7 верасня.
Сустрэнемся!

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МАРОВАЯ ПАННА – вобраз у старадаўніх павер'ях беларусаў. Яе ўяўлялі жанчынай у чорнай хустцы. Лічылі, што прыносіць эпідэмію, мор. Каб засцерагчыся ад павальнай хваробы, увасабленнем якой была маровая панна, дзяўчаты праводзілі вакол вёскі барану. Іх суправаджалі старыя жанчыны з косамі, пательнямі. Абрад спраўлялі з шумам, трэскам, крыкам, каб адпужаць маровую панну. Уяўленне аб ёй знікла ў канцы XIX – пач. XX ст.

МАРШ – (франц. marche літар. шэсце, рух наперад), імправізацыйны танец. Тэмп умерана хуткі. Назва паходзіць ад музычнага жанру – маршу. У танцы ўдзельнічае вялікая колькасць выканаўцаў. Асноўныя рухі нагадваюць маршыроўку салдатаў. Выконваўся звычайна ў канцы вечарыні, быў абавязковым кампанентам традыцыйнага вясельнага рытуалу. Танцавалі яго ў пачатку вясельля, у час провадаў маладых да шлюбу (суправаджальны), пры сустрэчы маладых (стрэчны), калі адорвалі маладую (надзельны) і калі маладую адпраўлялі да маладога (развітальны). Пашы-

раны па ўсёй Беларусі. У Глыбоцкім раёне зафіксаваны варыянт, у якім, калі госці разыходзіліся з вясельля, танцавалі пад музыку маршу на лаўках, пераапрунуўшыся хто ў «цыгана», хто ў «мядзведзя». Калі выканаўцы ламалі лаўку, гаспадар павінен быў іх за гэта адорваць. Марш як танец выкарыстаны беларускім кампазітарам Я. Глебавым у балетах «Альпійская балада», «Тыль Уленшпигель».

МАРШЧЭННЕ – адзін са спосабаў аздаблення традыцыйнага адзення; збіранне тканіны ў дробныя складачкі-зборкі. Называлі таксама збіранне. Вытачанае гафрыраванне па пэўным ліку нітак палатна, дапоўненае арнаментальнай белай, чырвонай, чорнай вышыўкаю на зборках, здаўна ўпрыгожвала святочныя жаночыя кашулі (звычайна верх і ніз рукавоў), фартухі, паясное адзенне. Арнамент вызначаўся строгімі геаметрычнымі формамі. Найбольш пашыранае на Палессі і Падняпроўі (буда-кашалёўскі і кобрынскі строі).

МАСЛАБОЙКА – бандарны выраб; пасудзіна для збівання масла; тое, што і бойка.